

ELŐSZÓ

A művelődéstörténet a hazai felsőoktatásban egyre nagyobb teret követel magának. Jogosan, hiszen azok a törekvések, amelyek a szakmai képzés mellett világnézeti nevelést is meg akartak/akarnak valósítani az intézményekben, azt eredményezték, hogy a szakmai képzésből kiszorított történetiség nem az úgynevezett általános tárgyak közé került, hanem elveszett az oktatás számára (lásd például egy természettudományt oktató tanár, egy könyvtáros, vagy éppen egy irodalmat tanító szaktanár képzését). Több egyetemünkön — más-más arculattal — már működik művelődéstörténet tanszék, de a legtöbb helyen még csupán egyes szakok mellé telepített speciális ismereteket nyújtó képzésformaként kezelik.

A szegedi felsőoktatási intézményekben, s hangsúlyosan is a József Attila Tudományegyetemen, illetve a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán ma már hagyományosnak mondhatóan erősen művelődéstörténet-orientált oktatás folyik több szakon is. Paradox módon ezeken a helyeken nem kapott tanszéket ez a diszciplína. A befogadó tanszékek (magyar irodalomtörténet, történettudomány, könyvtártudomány) számára azonban ez mindig is plusz feladatként jelentkező feladat volt, hiszen nem a szakképzés rovására történt az oktatás.

A szervezeti gondok mellett első helyen a tankönyvhiány okozta problémák jelentkeznek. A meglévő, a könyvtáros-, a magyar-, illetve más tanárszakos- vagy történelemszakképzést kiegészítő ismeretekkel ellátó, s *e célnak megfelelő* tankönyvek egy koncentrált művelődéstörténeti képzésben csak első háttérolvasmányként használhatóak. A nem magyarországi művelődés történetének szakirodalma pedig nem magyar nyelvű. Ezért vetődött fel az az ötlet, hogy a hallgatók segítsenek a hallgatókon, s fordítsanak egymásnak *kézirat gyanánt* szakirodalmi szövegyűjteményeket.

A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Könyvtártudományi Tanszékén a nappali tagozatos könyvtárosképzés mellett létező hat szemeszter időtartamú *régi könyves speciális képzés*, illetve a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán régóta létező *művelődéstörténeti speciális képzés* a szellemi és anyagi kapacitással takarékosan bánva több közös kurzust hírdet hallgatóinak. A korai jkori szellemi áramlatok, azok hazai recepciójának története mindkét képzésforma központi kérdése, s ezen belül is a könyvkiadás, könyvkereskedelem, könyvtár- illetve olvasmánytörténet hangsúlyosan szerepel.

Miután a nyelvszakos hallgatók részéről is megnyilvánult az a segítő szándék, hogy éppen azt a nyelvet nem beszélő társaiknak ilyen formában is segítsenek, az „angolszakos diákok fordító köre” jelenkezett elsőként, de csatlakoztak hozzájuk a francia, német, olasz szakosok is.

A Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány anyagi támogatása engedte azután meg, hogy véglegesítsük azt az elképzelést, hogy egy öt kötetből álló szakirodalmi szöveggyűjteményt adjunk diákjaink kezébe. E gyűjtemény első darabját tartja kezében az olvasó. A tervekben a francia, német, olasz—spanyol mellett szerepel egy cseh—lengyel kötet is. Nem szabad azonban lemondanunk arról, hogy valamelyik nagy, a könyves műveltség történetét módszeresen tárgyaló könyvet lefordítsunk (lehetne ez például Henri-Jean Martin és Lucien Febvre alapvetően fontos monográfiája — *L'Apparition du livre*), illetve, hogy elkészüljön egy, a XIV—XVII. század európai és magyar (könyves-) művelődéstörténetét tartalmazó tankönyv. A megszorítás természetesen csak annak szól, hogy feladatvállalásunkban nem akarnánk e körön kívülre kerülni.

* * *

Szöveggyűjteményünk jogi (copyright) és szakmai szempontból is hangsúlyozottan *kézirat gyanánt* jelenik meg (s nem kerülhet könyvesbolti forgalomba). Mit jelent ez szakmai szempontból?

Olyan köteteket kell előállítani, amelyek a szakember számára nem használhatóak — *oktatási segédanyag*. Elhagytuk tehát a jegyzeteket; a hivatkozásokból, s csaknem teljeskörűen a szövegből is kihagytuk az egyes kódexek, régi könyvek lelőhelyét (signatura). Az eredeti nyelvű (latin, óangol) betéteket is fordítottuk, s csak néhány helyen, a kor hangulatát felidézendő hagytuk meg. Írtunk azonban néhány, a hallgatót eligazító jegyzetet, hiszen ezek a tanulmányok nem az oktatás számára íródtak, s sok olyan szöveghelyet magyaráznunk kellett, ami esetleg egy szakember számára felesleges. Technikailag ezt kétféleképpen oldottuk meg: ha rövid (egy-kétszavas) megjegyzést tettünk, akkor azt a szövegben hagytuk, s szögletes zárójelben kurzíván szerepel. Ha hosszabb magyarázatot igényelt a kérdés, úgy lapalji jegyzetben találja meg az olvasó. Nem jelöltük tehát sehol a szokásos „— szerk.” jelöléssel saját szövegünket, hiszen valamennyi szögletes zárójelben, illetve lábjegyzetben szereplő megjegyzés tőlünk származik, s csak ezek.

Néhány szót kell szólnunk válogatásunk elveiről:

Az egyes nemzeti szakirodalmak szerinti kötet-tagolás nem jelenti azt, hogy ez egyben csak, és kizárólag annak a nemzetnek könyves művelődéstörténetét tárgyaló tanulmánykört érint. Nem csupán azért választottuk ezt a megoldást, mert akkor mondjuk a amerikai szakirodalmat ki kellett volna hagyni, hanem mert szeretnénk diákjainkkal azt is érzékeltetni, hogy az egyes nemzetek historiográfiája is különbözik, más szemléletű,* s szemléletének forrására (ez esetben a nemzeti könyvkiadás- stb. története) vonatkozó tanulmányokat is ugyanabban a kötetben találhatja meg. Összességében (tehát az öt kötetben belül) igyekezni fogunk, hogy nagy vonalakban ugyanazon problémakörök kerüljenek elő: a kéziratosság utolsó évszázadai, szóbeliség—írásbeliség, a könyvnyomtatás feltalálása, mint

* Lásd például kötetünkben az amerikai Eisenstein, illetve az angol Bennett tanulmányait, vagy a két meglehetősen belterjes (angol és francia) szemléletű szakirodalom közti különbségeket.

kommunikációs forradalom, nemzeti nyelvű könyvkiadás és a nemzeti irodalmak, könyvnyomtatás és reformáció, nyomdásztípusok, kiadói politika stb., illetve természetesen egyes nemzetek könyves műveltségének sajátosságai. Igyekezünk olyan tanulmányokat választani, amelyek nem „belterjes” könyves tanulmányok. Pontosán azért, hogy fel tudjuk mutatni a legfontosabb érintkezési pontokat a művelődéstörténet más területeivel (egyház történet, iskolázás története, irodalomtörténet, vagy szűkebb szakmák: kodikológia, nyomdásztörténet stb.) Nem akartunk tehát a klasszikus hibába esni: az én diszciplínám a tudomány, s a többi annak segédtudománya. Nem. A könyves kultúra kutatása sok más tudomány segédtudománya — nem megkerülhető segédtudománya.

Monok István

